

A KÖZÉPISKOLAI VALLÁSTANÍTÁS.

Nehéz e tárgyról az általánosság hangján szólni, a nélkül, hogy felekezeti érdeket is ne érintenék. Általános nevelési szempontból kívánok ezuttal *a középiskolai vallástanításról* írni.

A középiskolai tanügy terén a legelhagyatottabb mező a vallástanításé. A tanterv mindössze keretét szabja meg a heti két órai tanításban, a tananyag megválasztását a felekezetek autonom intézkedésül hagyván fenn. Irodalma szegény, szaktanárok tollából ritkán látunk idevonatkozó tanítás- és módszertani értekezéseket. Ha felmerül néha-néha egy eszme, történik e téren intézkedés, a honi vallásfelekezetek örállói teszik azokat felekezeti érdekeik biztosítása szempontjából. A tanításhoz felekezeti részről sincsenek kellő utasítások.

Pædagogusok, ha tárgyalnak ez irányban, nem egyszer ridegen bánnak el a vallástannal, mint középiskolai tantárgygyal. Francia és Olaszország, Észak-Amerika tanügyi berendezkedésére hivatkozva, törölnék a középiskolai tantervéből.* Miért nem hivatkoznak inkább Németország és Anglia hitéletére, ahol intensive nyer a vallástanítás kifejezést? A valláserkölcsi nevelés ügyét szolgálják itt a vallástanárral együtt a tanintézetek összes munkásai, ez szabja meg és ad sajátos jelleget a középiskolai nevelésnek. Német tanügyi szaklapok és folyóiratok tele az idevonatkozó tanügyi kérdések didacticai és módszeres tárgyalásával. Ha a mi nevelésünkben is a valláserkölcsi szempont emelkedik ki irányadóul: a helyesen alkalmazott felekezeti törekvés bizonyára kellő érvényre fogja juttatni a középiskolákban is a vallástanítás ügyét. Nem eltörölni tehát, hanem továbbra is a középiskola körében tartva, minél intensivebben kell kifejezésre jutni annak!

* L. *Középiszk. Tanáregyesületi Közlöny* 1895—96. évfolyam 30. 32. számokban a választmány 1896 ápr. 13-án és ápr. 27-én tartott gyűléseiről a közleményeket.

A középiskolai vallástanítás *fontossága* első tekintetre nyilvánvaló. Ezt biztosítja magasztos czélzata, mely szerint vallásosan érző, gondolkodásukban. egyéniségökben vallásosan buzgó emberekké kívánjuk nevelni tanítványainkat, kik példaadásukkal, egész életükkel megvalósítani igyekezzenek a keresztyén morál magasztos intelmeit. Mondanom sem kell pedig, általánosan tudva van, hogy egyedül a vallás kölcsönöz lelki megnyugovást, melyre az élet küzdelmei között oly nagy szükség van; ez köti lelkünkre a függés érzetét, mely nélkül emberek közt társadalmi együttlétről szó sem lehet; munkához, szorgalomhoz szoktat.

A tanítványoknál az ismeretek átplántálását, általános műveltségöket a vallástanon kívül a többi tantárgyak tanításával érjük el; ezek tanításával művelem az észet, amazzal a szívet, kedélyt csiszolom érzővé. Mit érek pedig az emberrel, ha lelke csupán tudományosan művelt, tud mindarról, a mit a középiskolában tanult, e mellett azonban szíve kietlen, sivár? Bizony nem sokra becsülnök ily alakban növendékeinket! . . Csakis akkor sikerült őket vallásos lelkűeknek nevelnem, ha a családi vallásos nevelés után a középiskolai vallásos oktatás kellő módon érvényesült náluk, ha vallásos irányú volt középiskolai nevelésük, ha nem hiányoztak és harmonikusan egybevágtak mindazon tényezők, mely biztosították a nevelés vallásos színezetét.

Ezek után nyilvánvaló, hogy középiskolai nevelésünknek első sorban a vallás, Isten országa érdekét kell szolgálnia. Ebből önként következik, hogy a középiskolai szervezetben a megillető hely biztosítandó a vallástanításnak s ez akkor lesz elérve, ha a rendes tanerők mellett javadalmazás és tanári jogok gyakorlása tekintetében teljesen egyenrangú hely jut a vallástanárnak. A személyi részt illetőleg pedig szükséges, hogy a vallástanárnak szakpályájához való tudományos előkészületén kívül egyéniségében bent gyökerezzenek mindazon kívánalmak, melyek őt szakavatott és tapintatos pædagogussá ávatják; mert az is bizonyos ám, hogyha valamelyik munkatér, úgy ez is megköveteli a reátermettséget.

E külsőleges követelmény mellett, ha megfelelő tantervvel rendelkezünk,* az intézeti harmonikus vallásos nevelés keretében sikerrel működhetik a vallástan szaktanára.

* Szerzőnek a középiskolai vallástanítás tananyagáról irt dolgozatát l. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 1900. évfolyam 1., 2., 3. számokban.

Itt jegyezzük meg, hogy a hazai különböző vallásfelekezetek felekezeti érdekeik biztosítása szempontjából sietve igyekeznek eleget tenni e kívánalmaknak. A róm. kath. szerzetrendi és kir. kath. főgymnasiumokban szervezve van a vallástanári tanszék. Az ev. ref. egyháznak tiszántuli egyházkerülete a tiszántuli ev. ref. tanáregyesület megkeresésére 1895 májusban tartott gyűlésében határozati-
lag elrendelte, hogy az egyházkerület főgymnasiumaiban a többi tanári tanszékekkel javadalmazás és tanári jogok tekintetében egyenlően szervezett vallástanári tanszékek létesíttessenek és azok haladéknélkül betöltsenek. Az ev. ref. egyház egyetemes konventje pedig a következő évben a hazai összes ev. ref. középiskolákra kötelezőleg elrendelte az egyházi végzés hatályát, megszabta 1897-ben 33. sz. határozatában az ev. ref. vallástanárok képezését, mely szerint csak jeles képzettségű lelkészek alkalmazhatók vallástanárokkul.

A vallásos nevelés és tanítás ezen általános kívánalmi, úgyszintén segédeszközei mindegyikéről — mint tanterv, tankönyvek, ifjúsági vallásérkölcsei nemesítő olvasmányok, ifjúsági istentiszteletek, vallástanárok képzése — *perlongum et latum* tárgyalhatnánk; a vallásos nevelés érdekében kívánatos is, hogy mindezen kérdések alaposan meg legyenek tárgyalva és legyenek kellő megállapodások a szaktanárok részére, melyeknek együttes alkalmazása biztosítsa aztán a célhoz vezető harmonikus eljárást.*

Dolgozatom terjedelméhez mérten tán a bevezetés keretét jóval átléptem, midőn hosszabban időztem a vallásos nevelés és tanítás célzatánál, felemlítettem eszközeit. Ezek részletes megbeszélése nélkül azonban nem jutna kellő kifejezésre értekezésemben a tárgyalás, melyben *a középiskolai vallástanítás vezérlő szempontjairól* kívánok szólni.

* A tiszántuli ev. ref. tanáregyesület központi választmányja az 1900. év április 18. és 19-én tartott évi egyesületi közgyűléssel kapcsolatban a kerületi ev. ref. gymn. vallástanárokat szakértekezletre hívta egybe; ez értekezleten a következő vallástanítási kérdések tűzettek ki tárgyalásra és nyertek itt megállapítást: «Hogyan lehetne a vallástanítást benső, meleg vallásos neveléssé tenni? Kívánatos-e a vallástanításnak központosítása két tanítási körre (alsó és felső) osztás által? Megváltoztatandó-e a gymn. vallástanítás tananyaga és ha igen, hogyan? Alkalmazandó-e a vallástanítás a többi human tantárgyakhoz? Mi módon lehet és kell a középiskolai vallásoktatásban a bibliára és az énekekre kiváló gondot fordítani?» L. az idevonatkozó értekezéseket a tiszántuli ev. ref. tanáregyesület 1900—01. tanévi *Évkönyve* 142—165. l.

A középiskolai vallástanítás egyik főszempontja, hogy *ne legyen az csupán tanítás*, melylyel egyedül ismeretek elsajátítását céloznám. Nem, ez száraz életnélküliség volna, nem lenne a célzat érdekében való. Ha valamelyik tantárgy kezelésénél, főleg itt kell kifejezésre jutni annak, hogy a tárgy, tehát a vallás eszméinek értéke és tartalma bilincseljen le, tartson fogva a tanítás ideje alatt s azon túl egész életem folyamán. Lássá be a tanuló, hogy nem légből kapottak, hanem eredetektintetében isteni kijelentésen nyugovók a vallási elvek, melyek mélyen érintik, áthatják és fogva tartják az ember lényét, befolyásolják életét, azok követése éltet, megnyugtat és boldogít. A keresztyénség morálja az emberi szép, jó és igaz eszméinek szolgál, ha követem meghagyásait: erkölcsi törekvésem célzatát valósítom meg. Lássá be a tanuló, hogy a keresztyénség dogmáin nyugvó morál megvalósulása biztosíthatja egyedül népek és nemzetek társadalmi és állami szervezetének békés életét és biztos fejlődését.

E célzat elérésére a tanításban az elsajátítás, betanítás, vagy mondjuk emléttetés oly módon, mint a nyelvi vagy realis ismeretknél: célzévesztett volna; itt nem megtanítani, hanem *meggyőzni* kívánok. A tanításban igazságokat fejték ki, ezeknek tanítványaimat megnyerem, akaratomat, egyéniségüket ezek szolgálatába terelem. *E tantárgy kezelésében a fő szempont tehát nem a tanítás, hanem a meggyőzés.* A szónoki beszédnek retorikailag megszabott feladata a vallástanításé is, meggyőzni és cselekvésre — istenfélelemre és kegyes jó életre — készíteni a hallgatóságot.

Hadd utaljak pár tanítási példára! Az ev. ref. konventi tantervben — a példára hivatkozásban lehetetlen felekezeti eljárást nem érintenem — a gymn. I—II. osztályok tananyaga *bibliaismertetés*. Helyesen járnék-e el, ha ennek tanításában vallásos ismereteket adnék csupán? A bibliaismertetés ne legyen tehát száraz bibliai bevezetéstán (isagogika), a hol a bibliai iratok szerzője s a könyvek eredetére vonatkozó adatok elsorolásával foglalkoztatjuk a tanulót; ne szorítkozzék csupán a bibliai könyvek tartalmának összefoglalására, szóval ne legyen száraz életnélküliség, mert ez nem volna építő a vallástanár kezében. A gymn. I. osztály növendéke még csak most rázta le saruiról az elemi iskola porát, értelmi fejlettsége alig haladja meg az elemi iskola értelmi látkörét; a bibliaismertetést oly alakban nyújtuk neki, melyet megérthet, szépnek és igaznak talál, mely tárgyánál fogva vonzó előtte, lebilincseli

figyelmét, vallásos érzéssel tölti el szívéét. E célra szolgál a bibliai történetek tanítása. Az ó-testamentumból a patriarchai kor eseményei, az új-szövetségből a Jézus élete, tanításai. Mily fenséges vonás Ábrahám áldozatában a patriarcha élő hite, Jákob gyermekei történetében az isteni gondviselés őrző jósága! Majd a biblia előterjesztése nyomán a bűnöknek, azok következményeinek bemutatása! József ártatlanságával szemben a testvérek gonosz érzülete. József keserves sorsa Potifár házában s a tömlöczben.

Gymnasiumi I—II. osztályban tehát bibliai történetek tanításával lehet építő a vallástanítás. A történetek tanításával kapcsolatban egy-egy tartalmilag rokon hosszabb bibliai szakasz kezdetén, p. o. a történeti, tanítói könyvekre vonatkozólag, vagy csak egy szerzőre is közölhetünk bibliai irodalomtörténeti, a szöveg kapcsán bibliai- földrajzi, régiség-tani ismereteket, melyek nélkül a bibliai tartalom különben sem volna érthető, csakhogy ezek tanítása ne legyen a tanítás főérdeke. Nehezebben érthető részletek — próféta-iratok, apostoli levelek — tárgyalása szorítkozhatik az iratok irodalmi sajátosságainak és a tartalomnak tanítására, de e részleteknél is lehetőleg a bibliai szöveg nyomán a könnyebben érthető helyeket olvastatva, tanítsunk. Növendékeimnek inkább szívéét, vallásos kedélyvilágát kívánom nemesíteni a bibliai történetek tanításával, mint ismeretek beemléztetésével terhelni azok agyát, növelni ismeretkörét.

Vagy *a hittanban* mit érek a legfőbb sarkalatos elv: az Isten lételének betanításával, vagy a szentháromság dogmája emléztetésével? Le kell szállanom ezek tanításakor a gyermek lelkének mélyére, érintenem kell szíve legelrejtettebb húrjait, hogy meggyőzzem őt Istennek, a teremtő és fentartó erőnek létéről, nyilvánvalóvá tegyem jóságát, igazságát, bebizonyítsam hozzánk gyarló emberekhez atyai irgalmát és kegyelmét.* Ha sikerült ezt elérnem, megnyertem növendékeimet Isten tisztelete és imádásának; nem lesz szükség tanári nógátásra, hogy szívök érzése istentiszteleti hálában olvadjon fel, önként fog ajkukon buzogni az imádság, lelkök szárnyain a buzgó ének. Így jutok le a szív mélyére, melyben teremtek őszinte vallásos hitet és ezen alapuló tiszta erkölcsiséget, melyek nélkül tanításom semmis értékű. «Az egészség-tani szabályok beta-

* E szempontot tekintve kárhoztatja Felméri L. a káték és hitvallások emléztetését. L. *A neveléstudomány kézikönyve*. II. kiad. 614. l.

nulása senkit egészségessé nem tesz, elannyira, hogy lehet valaki a legalaposabb egészségügyi ismeretek mellett a leggyaralóbb egészségű; szintúgy a legfényesebb dogmák betanulása mellett a szív mélyen lakó érzés nélkül, az ember Istentől merőben üres lehet.»*

Felméri a XIX. század vallásos nevelését «a türelem» s «a szív böjtölése korszaka» névvel, a jövő időszakát pedig a «vallásos nevelés korszaká»-nak nevezi, látnoki lélekkel hirdetvén, hogy a jövő intenzívebb elenséget fog szülni a multnál. Valóban a vallásos érzésnek, mint az emberi szív legdrágább kincsének megteremtése, nevelés által művelése a jövő magasztos feladata, egyetemes emberi szempontból is erre kell törekednünk az emberiség szellemi és erkölcsi előhaladását, a társadalmi és állami szervezetek megszi-
lárdítását munkálván.

Ha a meggyőzés a vallástanítás feladata, a *tanítás menetének* másként kell kifejezésre jutni, mint a többi tantárgyaknál. A vallástan a humán tantárgyakkal van rokonságban, mint ezeknek is az ismeretek szerzése mellett a szív nemesítése, az egyéniség kifejlesztése a legfőbb feladata. Tudvalevőleg a tananyag megbeszélése a tanítás fő szempontja e tantárgyaknál. Történelem, irodalom-történet, klasszikus és nemzeti irodalmi olvasmányok, filozófiai előtan tanításaiban igyekezünk előadásban világosan feltárni és megbeszélni a tananyagot, hogy kellő világításban könnyen sajátíthassák el az ismereteket a tanulók. Ha a szaktanár a magyarázattal megtette kötelességét, következik a tanulók tudásának megbizonyítása: a kérdezés. Nehéz teher, súlyos feladat sokszor a növendék előtt.

A vallástan tanításánál a megbeszélési résznek kell inkább érvényesülni, a felelés sokszor elmaradhat; ha mégis megkövetelem, nem szabad ólomsúlyként nehezedeni növendékeim vállaira. Magyarázok, világosan kifejtök, a vallás hitelveit (dogmák), mint megannyi általános humán igazságokat rajzolom meg, bebizonyítom azok fontosságát, egyetemes emberi hatását, hogy azok általános értékét lássák be, ismerjék a tanítványok.** Ha valahol, a lelkes és világos előadásnak a vallástan tanításánál kell érvényesülni! Igazság gya-

* Felméri L. Id. m. 615. l.

** L. idevonatkozólag Bányai S. fejtegetését: «Hogyan lehetne a vallástanítást benső meleg vallásos neveléssé tenni? Tiszántuli ev. ref. tanár-egyesület f. tanévi *Évkönyve* 141. l.

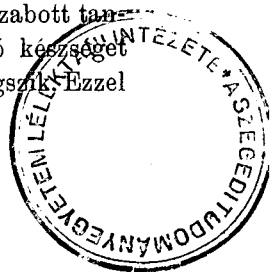
nánt áll itt is a retorikai meggyőzés szabálya: «Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi». Csakis vallásosan érző szív értheti meg a vallásos eszmék értékét, nyerheti meg azok számára a tanítványokat. «Kiben erő van és Isten lakik: az szónokolni fog» mondja Madách; egyedül vallásosan érző lélek taníthat a valásra! A kellő szakképzettség mellett e követelmény is főszempont a tanárban!

Minél kevesebbet gyötröm a kérdezéssel növendékeimet, inkább beszélgetek velök vallásos ismeretekről. Igen, de a felekezeti autonóm intézkedés tananyagot szabott ki számomra. Hogyan lesz ez aztán a növendékek részéről kellőleg feldolgozva, miként lesz bemutatható vizsgán a tanítási siker?

Vizsgán a tanítási siker! A tanári munkaképesség és szorgalom egyedüli megismertetője! Átka sokszor a tanításnak. Ha valamelyik tantárgyon, átok ez a vallástanításon is. Bizony ha vizsgái feleletekből ítél meg a vallástanár működésének sikerét, törekvéseinek értékét: céltévesztett az ellenőrzés és felügyelet. A matematikus deák jeles számolónak bizonyul mindenestre a vizsgán a fekete tábla mellett, a nyelvész ragyogtathatja tudományát, a vallás tanításánál azonban feleletekből nem ítélhetjük meg a lényegét, vallásos ismeretek tudásából nem következethetünk a lélek hitére. Nem vizsgai sikerből bírálok meg a vallástanár buzgalmát, hanem inkább abból, hogy sikerült-e tanítványaiból istenfélő jó embereket nevelni? Félik-e növendékei az Isten szent nevét, szívesen hallgatják-e tanításait Isten teremtető, gondviselő kegyelméről, önkéntes és őszinte-e az istentiszteletben szívők hálája, vonzódása Istenhez, szívesen gyakorolják-e majd az életben felebaráti kötelességeiket?

Ha e tekinteteknek eleget tett a középiskolai vallásos tanítás, a legmagasztosabban oldotta meg feladatát; nevelt buzgó keresztyéneket a krisztusi elvek talapzatán nyugvó államszervezetben, az így nevelt buzgó jó ember pedig megvalósítandja mindenkor honpolgári kötelességeit is.

Önként következik tehát, hogy felekezeti középiskolákban az ellenőrző felügyelet nem ítélhet a vallástanítás sikeréről egyedül a tudás nyomán. Sőt az a vallástanár oldja meg eszményileg legkevésbé feladatát, ki pontos szorgalommal tanítja be a kiszabott tananyagot, abból el nem enged csak egy jótát sem, odadó készséget kíván növendékeiktől a tanulásra . . . ezzel aztán megelégszik. Ezzel

nem mondom, hogy ne várjunk teljességet és precisitást a tudásban, de semmi esetre se legyen ez a tanítás fő szempontja.

A vallástanítás e tárgyi és methodicai követelményei mellett még azon kérdésre kívánnék feleletet adni, hogy *mely terjedelemben nyújtassék hely* a középiskolai tantervben a vallástanításnak? Elég-e arra a heti két óra, vagy tán több idő volna ennek biztosítandó?

Szerintem csupán a tanításnak elég a heti két óra. Mint azonban főntebb láttuk, nem a tanítás a fő szempont e tantárgynál, hanem a meggyőzés és vallásos nevelés. Ez utóbbit nemcsak a vallástanár, hanem az összes működő tanárok a nevelés irányelvűül tartozzanak ismerni, így minden alkalommal minden pontján az iskolai nevelésnek kifejezésre is kell jutniok.

Kiegészítője mintegy a vallástanár órarendi működésének az *ifjúsági istentiszteletek* tartása. Ha a gyülekezet felnőtt tagjainak az ő ismeretkörük és lelki világuknak megfelelőleg hirdetik a közönséges istentiszteleten az evangélium, miért vonnám el tanítványaimtól az evangélium tápláló erejét? Ifjúsági istentiszteletben tehát a tanítványok felfogása és lelki világukhoz mértén prédikálja a vallástanár a biblia lelki tápláló erejét! A téli hónapok ideje alatt protestáns hazai középiskolákban tartanak is a vallástanárok, mint a növendékek lelki életének hivatott ápolói, ifjúsági isteni tiszteleteket.

A szükség érzete — melynek dolgozatom bevezető részében kifejezést adtam — mely szerint a vallástanítás didacticai és methodicai irodalma elhagyatott, szegény a középiskola tantárgyai között, nógatott és bírt arra, hogy dolgozatomban vallástanári tapasztalataim nyomán a középiskolai vallástanítás főszempontjait kifejezésre juttassam. Lehet, hogy egyben s másban tévedtem. Azt azonban hiszem, sőt bátran állítom, hogyha e vezérszempontok nyomán fog haladni a középiskolai vallásos oktatás, intensivebben és így a közjóra általánosan gyümölcsözőbb eredménnyel fog érvényesülni, mint eddig a multban.

BARLA JENŐ.